

УДК 7.036/038(477)“191/193”

СТАН ВИВЧЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦЬКОГО АВАНГАРДУ

Пузиркова А.А.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

На базі наявних досліджень українських та зарубіжних науковців висвітлюється загальний стан вивченості питання українського мистецького авангарду. Проведено огляд основних фундаментальних праць та інформативних публікацій щодо процесу розвитку українського мистецького авангарду міжвоєнного періоду (1910-1930-х років). Проведено систематизацію здійснених досліджень стосовно історії та розвитку авангарду та мистецької діяльності окремих його представників. В статті констатується відсутність аналізу багатьох аспектів українського авангарду. У цьому зв'язку акцентується і потреба ґрунтовного розгляду українського авангарду як явища в мистецькому європейському процесі.

Ключові слова: український авангард, кубофутуризм, бойчукізм, художні об'єднання, сюрреалізм.

Постановка проблеми. Активне вивчення авангарду в образотворчому мистецтві України розпочато із 70-х років минулого сторіччя, коли вперше про нього заговорили як про окреме явище. В 1990-х роках з'являється значна кількість

публікацій, що висвітлюють цю сторінку українського мистецького процесу. В той же час багато окремих вузлів і досі лишаються маловивченими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Видання українських та зарубіжних дослідників,

що висвітлюють явище українського авангарду здебільшого стосуються аналізу діяльності мистецьких персоналій цього періоду. До цієї групи науковців в першу чергу належать дослідники Дмитро Горбачов та Олена Кашуба-Вольвач.

Так, провідний дослідник українського авангарду Дмитро Горбачов, зібрав в своєму останньому виданні «Авангард. Українські художники першої третини ХХ ст.» (2017) року [1], що стало результатом багаторічних наукових пошуків та раніших видань дослідника, якнайбільшу кількість персоналій творців авангарду в Україні.

Дослідниця Олена Кашуба-Вольвач, у науковій праці «Олександр Богомазов: Автопортрет» (2012) [2], розглянула розвиток особливої творчої стилістики цього видатного творця українського кубофутуризму.

Періоду розвитку українського мистецького авангарду присвячені також наукові праці Олени Кашуби-Вольвач «Мистецькі сторінки "Нової генерації" 1927-1930: темат. показч. з образотворчого мистецтва, побутово-творчого мистецтва, архітектури, кіно- та фотомистецтва і театру» (2016) [3] та «Українська академія мистецтва. Кн. 1. Історія заснування (березень-грудень 1917). Хронологія подій. Документи» (2014) [4]. Як відомо, харківське видання «Нова генерація» стало у кінці 20-х років ХХ сторіччя останнім прихистком авангарду, даючи змогу для публікацій митців, а Українська академія мистецтва, заснована у 1917 році в Києві, збирала в 20-х роках видатних авангардистів у своїх стінах.

Грунтовною працею останніх років з історії українського авангарду та персоналій митців є останнє видання іншого відомого дослідника галузі, Мирослави Мудрак, «Borys Kosarev. Modernist Kharkiv 1915-1931» (2011) [5], де висвітлено постать Бориса Косарева, одного з відомих представників українського мистецького авангарду, а також діяльність художнього об'єднання «Союза сімох» та мистецького осередку в маєтку Синякових.

Варто відзначити також монографію Тетяни Павлової «Митці українського авангарду в Харкові» (2015) [6], що стала продовженням досліджень зародження та розвитку харківського авангарду. В монографії розглянуто діяльність відомих художніх студій та об'єднань, зокрема «Блакитної лілеї» та знову ж таки «Союзу сімох», приділено увагу постатям Бориса Косарева та Василя Єрмілова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як показав проведений аналіз останніх досліджень та публікацій залишається невирішеною вагома частина загальної проблеми, а саме – всесторонній, всеохоплюючий аналіз українського авангарду в мистецтві 1910-1930-х років в контексті загальноєвропейського процесу становлення та розвитку мистецького явища, що започаткувало багатство і різноманітність сучасного мистецтва в Європі та Україні на подальші десятиріччя.

Методологічне значення авторських розробок полягає в акцентації у якості основного напрямку мистецтвознавчих досліджень комплексності розгляду процесу становлення та розвитку українського мистецького авангарду в цілому.

Мета статті. Основною метою статті є визначення фундаментальних і інформативно насичених досліджень та публікацій від взаємодії яких

залежить повноцінне і цілісне розуміння визначного мистецького явища у мистецтві 10-30-х років ХХ сторіччя – українського авангарду.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наявного обсягу наукових праць присвячених періоду українського авангарду 1910-1930-х років, дозволяє виділити, у якості найгрунтовніших, видання присвячені провідним мистецьким школам та напрямкам цього періоду, зокрема, школі Михайла Бойчука та кубофутуризму Олександра Богомазова.

До цих дослідників належить Ярослав Кравченко з фундаментальною працею «Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен» (2010) [7], що вивчає як історію школи та становлення стилю, так і біографії представників бойчукізму. Олена Ріпка, в огляді до виставки бойчукістів у Львівській картинній галереї «Бойчук і бойчукісти, бойчукізм» 1991 [8] та Людмила Соколюк, у науковому аналізі «Бойчукізм і проблема стилю в українському мистецтві першої третини ХХ століття» [9], стисло та ґрунтовно оповідають історію та концепцію творчості Михайла Бойчука та його послідовників. Уваги заслуговує також видання під редакцією Віти Сусак «М. Бойчук. Альбом-каталог збережених творів» 2010 [10]. Фундаментальні дослідження та альбоми доповнюються численними інформативними джерелами – статтями. Зокрема, «Майстерня монументального живопису М. Бойчука у першоджерелах. Спогади Оксани Павленко і Василя Седляра» (2008), «Навчальні програми Михайла Бойчука у першоджерелах» (2010) та «Реставраційна діяльність Михайла Бойчука» (2003) дослідниці Олени Кашуби-Вольвач, «Михайло Бойчук – засновник національної школи монументального мистецтва» Олени Майданець-Багилевич (2005), «Спогади про моїх учителів М. Бойчука та С. Налепинську-Бойчук» Віри Бури-Мацапури (2006). Інформаційні джерела включають і чисельні публікації відомого дослідника Сергія Білокіня, розміщені на електронному ресурсі [11], що висвітлюють, зокрема, діяльність Михайла Бойчука в Парижі, у Львові та в Києві.

Серед останніх досліджень мистецького напрямку кубофутуризму, поруч із науковою працею Олени Кашуби-Вольвач «Олександр Богомазов. Автопортрет» 2012 року, що досліджує розвиток стилістики видатного кубофутуриста, наявні численні публікації цієї авторки різних років. Серед них «Кубофутуризм О. Богомазова: стилістичні особливості творів 1914-1916 років» (2007), «Історія виникнення термінологічного поняття "кубофутуризм"» (2012), «Альбом О. Богомазова «Виставка «Кільце»» (Ч. 1, 2) (2012), «Неочікуване мистецтво. Історія виставки «Ланка»» (2009), «Київська виставка Кільце. Нові аспекти в історії експозиції» (2010). Загалом фундаментальні дослідження та інформаційні джерела присвячені постатям Михайла Бойчука та Олександра Богомазова є наразі найчисельніші за обсягом в галузі висвітлення персоналій українського авангарду.

Видання та наукові публікації Олени Кашуби-Вольвач включають і професійний огляд пересувних виставок творів митців авангарду: «Первые авангардные выставки в Киеве в 1908-1910 гг. Звено. Салоны Издэбского. Кольцо»

(1998) [12], «Про перший експеримент модернізму в Одесі. «Салони» Володимира Іздебського» (2008) [13, с. 446-460]. Як відомо, виставки організовані Василем Іздебським відіграли велику роль у поширенні ідей авангарду знайомлячи українських та російських митців з досягненнями західноєвропейських творців модернізму та авангарду. В публікаціях Олени Кашуби-Вольвач різних років окрім Олександра Богомазова та Михайла Бойчука висвітлюються також і такі постаті творців українського авангарду як Володимир Бурлюк – «Владимир Бурлюк и начало кубофутуризма» (2002) та Віктор Пальмов – «Социальный дадаизм в творчестве Виктора Пальмова» (2000).

Провідним дослідником українського авангарду до сьогодні залишається Дмитро Горбачов. Він є автором низки фундаментальних праць різних років та чисельних публікацій. Постаті Казимира Малевича присвячена ґрунтовна праця Дмитра Горбачова «Він та я були українцями “Малевич і Україна”» (2005) [14], що містить велику кількість інформативних і архівних джерел, зокрема і авторські публікації та спогади цього найвідомішого авангардиста часу. Щодо висвітлення життя та творчості Казимира Малевича, виділяється також наукова публікація Галини Склярченко «Малевич в Україні: кінець 1920-х – початок 1930-х років» (2006) [15, с. 47-66] присвячена останньому періоду творчої діяльності цього найвідомішого представника українського та російського авангарду, зокрема і його педагогічної діяльності.

Важливе значення має наукова праця Дмитра Горбачова «Українські авангардисти як теоретики та публіцисти» (2005) [16], де зібрані публікації творців українського авангарду – К. Малевича, О. Богомазова, О. Екстер, В. Пальмова та інших митців різних років. Найповнішим оглядом персоналій українського авангарду, до виходу в світ альбому Дмитра Горбачова «Авангард. Українські художники першої третини ХХ століття» (2017), довгий час залишалася наукова праця дослідника «Український авангард 1910-1930-х років» (1996) [17]. І досі чи не єдине дослідження в галузі українського авангарду, де наводиться умовне розмежування творців українського мистецького авангарду відповідно до традиційних напрямків модернізму та авангарду. Зокрема фовізму, експресіонізму, сюрреалізму. Частина цього дослідження приведена автором і у виданні «Історія українського мистецтва в 5 томах. Т. 5» [18]. Публікації Дмитра Горбачова та інших українських і зарубіжних науковців включені у англійське дослідження з історії українського авангарду та його представників «Avantgard & Ukraine» Jo-Anne Birnie Danzker, Igor Jassenjawsky, Joseph Kiblitsky. (1993) [19]. Вароме значення мають видання «Феномен українського авангарду 1910-1935» (2001) [20] та власне видання НХМУ, каталог «Український модернізм 1910-1930», (2006) [21], що також містять публікації українських та зарубіжних дослідників, зокрема Джона Боулта, Мирослави Мудрак, Ольги Лагутенко та Дмитра Горбачова.

Окремим аспектам історії українського авангарду, творчим об'єднанням та супровідним явищем присвячено фундаментальну працю українського науковця Віти Сусак «Українські

митці Парижа. 1900-1939» (2010) [22], де ґрунтовно досліджуються пошуки та шляхи молодих українських митців в особливій атмосфері Парижу – творчої Меки для митців початку ХХ століття з усієї Європи. Наукове видання Наталії Асеевої 1984 року «Українсько-французькі художні зв'язки 20-30-х років ХХ ст.» [23] не втрачає своєї актуальності і досі, містить цікаву інформацію про участь українських митців в закордонних виставках, зокрема, Михайла Бойчука та відгуки іноземних митців. Споріднена до цього видання і пізніша публікація науковиці «Выступления украинских художников авангарда во Франции 1910-1920-х годов» (2000) [24, с. 133-143], в якій приділено увагу зокрема відгукам Гійома Аполінера, як оглядача виставок «Салону незалежних» у 1910-х роках, на діяльність українських митців в Парижі. Особливе місце посідає і ґрунтовна наукова праця відомої дослідниці Мирослави Мудрак «Новое поколение и модернизм в искусстве на Украине» [25], вперше видана ще в 1986 році, у якій розглядається розвиток явища українського футуризму, діяльність авангардного альманаху «Нова генерація» в Харкові, а також подана оцінка художньої діяльності ряду діячів авангарду та груп, зокрема, харківської авангардної групи «Союз сімох». Відомий митець і дослідник Віктор Сидоренко в своєму дослідженні «Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ-ХХІ століть» [26] також торкається і періоду авангардизму в українському мистецтві 1910-1930-х років. Привертає увагу і наукове дослідження Інституту проблем сучасного мистецтва «Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття» [27], що докладно висвітлює періоди розвитку стилістичних напрямків українського мистецтва першої половини ХХ ст., зокрема і періоду авангарду.

Серед інформаційних джерел, що висвітлюють розвиток українського авангарду та діяльність окремих постатей варто зазначити і публікації відомого дослідника цього мистецького явища Олександра Федорука, такі як «Українській авангард», «Авансцена українського модернового мистецтва», «Апів шлях українського мистецтва, або Цензура пряма та перевтілена» (2006) [28]. Також в переліку публікацій, зосереджених на персоналіях митців авангарду, для прикладу, можна зазначити: «Київський період творчості Віктора Пальмова 1925-1929 рр.» Андрія Сидоренка (2005), «Творчість Анатолія Петрицького кінця 1910 – початку 1930-х. Між модернізмом та авангардом» Галини Склярченко (2016), «Казимир Малевич» Ольги Пугач (2018). Видатному авангардистові Василю Ермілову присвячується публікація Дмитра Горбачова «Зустріч з генієм дизайну» (2011) [29, с. 62-66], де дослідник наводить унікальний досвід свого спілкування з видатним митцем.

Окрему увагу привертають публікації самих творців авангарду та їх сучасників, як стаття Василя Іздебського «Новая живопись» (2010), наведена, зокрема і в виданні «Українські авангардисти як теоретики та публіцисти» [16]. В цьому ж контексті привертає увагу і збірка статей – альманах

«Хроніка 2000» Вип. 65-66 [30], де зібрано статті таких діячів літературного та художнього авангарду як Михайль Семенко та Казимір Малевич.

Серед найменш вивчених питань українського мистецького авангарду наразі лишається сюрреалістичний напрямок. Тут можна відзначити ґрунтовну наукову роботу Тетяни Лупій «Інтеграція західноєвропейських художніх течій в образотворчому мистецтві Львова першої третини ХХ століття» 2002 [31]. Дисертаційна праця Тетяни Лупій, на разі, є чи не єдиним серед українських науковців дослідженням, що ґрунтовно висвітлює діяльність творчого об'єднання *Artes* – найавангарднішого руху Галичини, який згадується в працях різних дослідників, як єдине об'єднання митців, що демонстрували сюрреалістичні прояви в історії українського мистецького авангарду.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що найбільш висвітленими напрямками в дослідженні українського

авангарду залишаються публікації про персоналії окремих митців, зокрема, Олександра Богомазова та Михайла Бойчука, а також публікації про школу М.Бойчука та кубофутуризм О. Богомазова відповідно. Кількість досліджень, що стосуються історії та розвитку українського авангарду, як явища, доволі обмежена. До фундаментальних досліджень і досі належать кілька праць: «Український авангард 1910-1930 років» та «Авангард. Українські художники першої третини ХХ століття.» Дмитра Горбачова, «Avangarde & Ukraine» Jo-Anne Birnie Danzker, Igor Jassenjowsky, Joseph Kiblitsky.

Таким чином, існує потреба подальшого дослідження цілісного розвитку українського авангарду.

Перспективи подальших досліджень.

Для подальшого висвітлення феномену українського авангарду з точки зору його своєрідності перспективним можна вважати комплексний огляд українських мистецьких процесів 1910-1930-х років в Україні в європейському контексті.

Список літератури:

1. Горбачев Д.О. Авангард. Українські художники першої третини ХХ ст. / Авт.-упоряд. Д.О. Горбачев. – К.: Мистецтво, 2016. – 320 с.
2. Кашуба-Вольвач О.Д. Олександр Богомазов. Автопортрет / О.Д. Кашуба-Вольвач. – К.: Родовід, 2012. – 108 с.
3. Кашуба-Вольвач О.Д. Мистецькі сторінки "Нової генерації" 1927-1930 [Текст] : темат. покажч. з образотвор. мистецтва, побутотвор. мистецтва, архітектури, кіно- та фотомистецтва і театру / О.Д. Кашуба-Вольвач ; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем. сучас. мистецтва. – К.: Фенікс, 2016. – 146 с.
4. Кашуба-Вольвач О.Д. Українська академія мистецтва. Кн. 1. Історія заснування (березень-грудень 1917). Хронологія подій. Документи / О.Д. Кашуба-Вольвач. – К.: Фенікс, 2014. – 224 с.
5. Мудрак М.М. Борис Косарев: Харківський модернізм, 1915-1931 Bogys Kosarev: Modernist Kharkiv 1915-1931 / М. Мудрак, В. Чечик, Т. Павлова. – К.: РОДОВІД, 2011. – 214 с.
6. Павлова Т.В. Мистці українського авангарду в Харкові. Монографія / [Т.В. Павлова. Видання друге, доповнене і перероблене]. – Х.: Графпром, 2015. – 476 с.
7. Кравченко Я.О. Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен / Я.О. Карвченко. – К.: Майстерня книги, Оранта, 2010. – 400 с.
8. Ріпко О.О. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм : Каталог виставки / Авт. ст. та упоряд. О.О. Ріпко. – Львів, 1991. – 86 с.
9. Соколюк Л.Д. Бойчукізм і проблема стилю в українському мистецтві першої третини ХХ століття: Перепринт / Л.Д. Соколюк. – К.: НМК ВО, 1993. – 48 с.
10. Сусак В.М. Бойчук [Текст]: альб.-кат. збережених творів / Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т колекціонерства укр. мистец. пам'яток; упоряд. В.М. Сусак; авт. передм. Я.О. Кравченко. – Л.: Оранта-Друк; К.: Майстерня книги, 2010. – 123 с.
11. Михайло Бойчук і його школа [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.s-bilokin.name>.
12. Кашуба Е.Д. Первые авангардные выставки в Киеве 1908-1910 годов: Звено. Салоны Издебского. Кольцо / Е.Д. Кашуба; Науч. рук. А.К. Федорук. – К.: ТРИУМФ, 1998. – 54 с.
13. Кашуба-Вольвач О.Д. Про перший експеримент модернізму в Одесі. Салоны Володимира Издебского / О.Д. Кашуба-Вольвач // Художня культура. Актуальні проблеми. – К.: ІНТЕРТЕХНОЛОГІЯ, 2008. – № 5. – С. 446-460.
14. Горбачев Д.О. Він та я були українці. Малевич та Україна / Д.О. Горбачов. Упоряд. С. Папета, О. Папета. – К.: СІМ студія, 2006. – 451 с.
15. Склярєнко Г.Я. Малевич в Україні: кінець 1920-х – початок 1930-х років / Г.Я. Склярєнко // Студії мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. – К., 2015. – Чис. 2(50). – С. 47-66.
16. Горбачев Д.О. Українські авангардисти як теоретики та публіцисти / Упорядники: Д. Горбачев, С. Папета, О. Папета – К.: Тріумф, 2005. – 384 с.
17. Горбачев Д.О. Український авангард 1910-1930 років: Альбом / Авт.-упоряд. Д.О. Горбачов. – К.: Мистецтво, 1996. – 400 с.
18. Історія українського мистецтва : у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. – К., 2007. – Т. 5. – 1048 с.
19. Avantgard & Ukraine / Jo-Anne Birnie Danzker, Igor Jassenjowsky, Joseph Kiblitsky. – Munchen: Klinghard & Biermann, 1993. – 198 с.
20. Феномен українського авангарду 1910-1935: Каталог виставки / Ред. М. Шкандрій. – Winnipeg The Winnipeg Art Gallery, 2001. – 196 с.
21. Український модернізм 1910-1930 / Альбом. – Хм.: Галерея. – 2006. – 288 с.
22. Сусак В.О. Українські мистці Парижа 1900-1939 / В.О. Сусак. – К.: Родовід, 2010. – 408 с.
23. Асєєва Н.Ю. Українсько-французькі художні зв'язки 20-30-х років ХХ ст. / Н.Ю. Асєєва. – К.: Наук. думка, 1984. – 125 с.
24. Асєєва Н.Ю. Виступлення українських художників авангарда во Франції 1910-1920-х годов / Н.Ю. Асєєва // Русский авангард 1910-1920-х годов в европейском контексте. – М.: Наука, 2000. – С. 133-134.
25. Мудрак М.М. Новое поколение и модернизм в искусстве на Украине / М.М. Мудрак. Пер. с англ. – К.: УкрНИИТИ, 1990. – 254 с.

26. Сидоренко В.Д. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ–ХХІ століть / В.Д. Сидоренко. ІПСМ АМУ – К.: ВХ [студіо], 2008. – 187 с.
27. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття / ІПСМ АМУ; Ред.-упоряд. О.О. Авраменко; Редкол.: В.Д. Сидоренко (голова), О.О. Авраменко, В.Я. Даниленко та ін.: У 2 кн. – К.: Інтертехнологія, 2006. – Кн. 1. – 544 с.
28. Федорук О.К. Перетин знаку: Вибрані мистецтвознавчі статті: У 3 кн. / ІПСМ АМУ. – Київ: Видавничий дім А+С, 2006. – Кн. 1. – 260 с.
29. Горбачев Д.О. Зустрічі з генієм дизайну / Д.О. Горбачев // ART UKRAINE. – К.: ТОВ «АРТ-ЮКРЕЙН», 2011. – С. 62-66.
30. «Хроніка 2000» / Українській культурологічний альманах. – Вип. 65-66. К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2007. – 806 с.
31. Лупій Т.Г. Інтеграція західноєвропейських художніх течій в образотворчому мистецтві Львова першої третини ХХ ст. : Дис. канд. мистецтвознавства: 17.00.05 / Львівська академія мистецтв. [Текст]. – Л., 2002. – Т. II. – 195 с.

Пузырькова А.А.

Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры

СОСТОЯНИЕ ИЗУЧЕННОСТИ ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИСКУССТВА УКРАИНСКОГО АВАНГАРДА

Аннотация

На базе проведенных исследований украинских и зарубежных ученых освещается общее состояние изученности вопроса искусства украинского авангарда. Проведено обозрение основных фундаментальных работ и информационных публикаций по вопросу развития искусства украинского авангарда межвоенного периода (1910-1930-х годов). Проведена систематизация проведенных исследований относительно истории и развития авангарда, а также художественной деятельности отдельных его представителей. В статье констатируется отсутствие всестороннего анализа украинского авангарда. В этой связи акцентируется необходимость скурпулезного изучения украинского авангарда как явления в художественном европейском процессе.

Ключевые слова: украинский авангард, кубофутуризм, бойчукизм, художественные объединения, сюрреализм.

Puzyrkova A.A.

National Academy of Fine Arts and Architecture

STATUS OF STADYING THE PROBLEM OF THE FORMATHION AND DEVELOPMENT OF THE ART OF UKRAINIAN AVANT-GARDE

Summary

Basing on the current research of Ukrainian and foreign scientists, the current state of research of Ukrainian avant-garde art is being analyzed. The overview of fundamental works and publications on the development of Ukrainian avant-garde art of the mid-war period (1910-1930) is made. The research on history and development of avant-garde art, artistic works of some of its representatives is codified. The article postulates the absense of sound analysis of Ukrainian avant-garde art. Thus, the necessity of thorough research of Ukrainian avant-garde as a part of European art is stated.

Keywords: Ukrainian avant-garde, cubofuturism, boychukism, art associations, surrealism.